دادگای باڵای ئێراق:
داوای داواکاری گشتی لە نێوان دانپێنان و نکۆڵیکردندا

شاخەوان شۆڕش
22.06.2007

لە مانگی مای دا داواکاری گشتی دادگای باڵای تاوانەکانی ئێراق پێشنیاری خۆی لەسەر کەیسی ئەنفال و پێشنیاری بۆ سزادانی تاوانباران خستەڕوو.[1]
داواکار بە ئایەتی قورئان دەستی بە داواکەی کرد، ناوە ناوە لە چەند لاپەرەی سەرەتاییدا ئایەتێکی دیکەی قورئان دەهاتە ناوەوە و بەجۆرێک ئاماژەی بە تەبایی ئایینی ئیسلام لەگەڵ هۆشمەندی و لایەنە پەیوەستدارەکانی کارەساتەکە دەکرد. لە کۆتاییشدا کە دێتەسەر داوای سزادان بە ئایەتێکی قورئان دەست پێدەکات. داواکاریەکە لە سەرەتاوە تا کۆتایی بارگاوی بوو بە دەربڕینی سۆزدارانە کە بنچینەیان لە مەنتالێکی عەرەبی و ئێراقیانەوە وەردەگرت. هەرچۆنی بێ ئەو دیاردەیە لە دەستپێکی دادگاییەکەدا بەمشێوەیە هەبووە.
لە داوکاریەکەدا داواکاری گشتی، بە رەخنە لە لایەنی بەرگریکار دەست پێدەکات و ئاماژە بە سوکایەتی ئەو پارێزەرانە بۆ سکاڵاکەران کە خۆیان قوربانین و کەسوکاریان ئەنفالکراوە، دەکات. ئەو دیاردەیە لەگەڵ دادگاییەکەدا بە شێوەی جۆراوجۆر درێژەی هەبووە، ئەوەش نە تەنها لە لایەن ئەو پارێزەرە دژە کوردانەوە، بەڵکو پڕیشکی بۆ ئەولاتر بەشێوەی دیکە پەڕیوە. خۆزگە داواکاری گشتی لەوەش دەگەیشت، کە بوونی دادگایەکی ئێراقی و عارەبزاڵ چەند بۆ گەلی قوربانی کورد سوکایەتیەکی کوشندەیە. بێگومان ئەو داشێکی دامەی یاریە ڕامیاریەکەیە و ئەرکی خۆی بەجێ دەهێنێت. ئەو بڕیاری دامەزراندنی دادگای ئێراقی نەداوە.
داواکاری گشتی ئاماژەی بە گەلێ لە تاوانکاریەکانی شاڵاوەکانی ئەنفال وەکو وێرانکردنی دێهاتەکان و کوشتنی بەکۆمەڵ و بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی، بەدیلبردن و لەناوبردنی ژنومنداڵی بێتاوانی کورد هتد. کرد و جەختی لەسەر تاوانباریی بەرپرسیاریەتی تاوانباران سوڵتان هاشم، فەرحان متلەگ جبوری، حوسێن ڕەشید محەمەد، سابیر عەبدولعەزیز دوری و بە تایبەتی عەلی کیمیاوی لەو تاوانانەدا کردەوە. لەوێدا دەڵێ ئەو تاوانانە دەگەنە ئاستی **تاوانی گەلکوژی** کە **مەبەستی لەناوبردنی** بەشێکی یا گشت نەتەوەیەک یا گروپێکی ئێتنی یا ئایینییە. بوونی نیازی لەناوبردنی بەشێکی گەلی کورد کە تاوانی گەلکوژییە، لە شوێنی دیکەشدا دووپاتدەکرێتەوە و دەڵێ شەر دژی پێشمەرگە وەکو بیانوو بۆ لەناوبردنی گەلی کورد بەکارهاتووە و کوشتاری بەکۆمەڵ و کیمیاباران بۆ سەلماندنی بوونی ئەو مەبەستە دەهێنێتەوە.
جەخت لەسەر هێرشی کیمیاوی بە گازی ژاراوی لەناوبەری وەکو خەردەل و سارین دژی خەڵکی سڤیل دەکاتەوە و وەکو هێرش بۆ سەر **گەلی ئێراق** ئاماژەیان بۆ دەکات. دەڵێ **هێزەکانی ئێراق** هێرشی کیماویان نەکردە سەر هێزی سەربازی وڵاتێکی تر بەڵکو هێرشی بۆ سەر **گەلی خۆی** کرد. شایانی سەرنجە تەنها یەکجار وەکو ناو هێنان ناوی هێزەکانی ئێراق دەهێنێت.

[1] دەقی داواکاریەکە لەو ئەدرەسەدا هەیە: http://www.iraq–iht.org/ar/doc/ppb.pdf

پاشان ئاماژە بە باڵایی شارستانی ئێراق بۆ جیهان بانگاشە دەكات و پێیوایە كانونی ئێراقی ڕێگا بەكاری ئەوها نادات و سزای كاری ئەوها دەدات. ئاماژە بە ئەنجامدانی تاوانی گەلكوژی، تاوان دژی مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ دژ بە خەڵكی هەرێمی كوردستان دەكات و دەڵێ **بەرپرسەكانی پێشوو** ئەو كارەیان كرد. دەڵێ، دەسەلات بوو ئەو تاوانەی ئەنجامدا، كردارەكە لە لایەن ئەو بەرپرس و سەركردانەوە نەخشەی كێشرا و جێبەجێكرا و هەمووی لێی بەشدار بوون، كە ئەو لایوایە كانونی ئێراق و جیهانیان پێشێل كردووە.

وەكو دیارە داواكاری گشتی ددان بە بوونی **تاوانی گەلكوژی** دەنێت و پەنجە دەخاتە سەر بوونی ئەو تاوانە. لە هەمان كاتدا جەخت لەسەر ئێراقیبوونی ئەو خەڵكە قوربانییە دەكاتەوە، كێشەكە دەكاتە كێشەی نێوان سەركردەكانی ڕژێمی پێشوو و كوردەكانی ئێراق لە هەرێمی كوردستاندا. ئەو بەرگری لە ئێراق و كانونی ئێراق دەكات و تاوانەكە دەخاتە ئەستۆی بەرپرسانی رژێمی پێشوو. دیارە گەلی كورد هەرگیز بە ئازادی خۆی ئێراقی هەڵنەبژارد و لە دوای ڕێكەوتنی لۆزان بەزۆر كرایە ناو ئێراق. لەو ڕوانگەیەوە بەكارهێنانی **هێرش بۆ سەر گەلی خۆی یا گەلی ئێراق** كە لەمیانەیەوە مەبەستی گەلی كوردە، لە لێكدانەوەیەک سەرچاوە دەگرێت كە بنچینەكەی سیستەمێكی جیهانییە گرنگی بە بەرژەوەندی نەتەوەژێردەستەكان هێندە نادات. ئەو چەمكانە و جۆرە گوتنانە لە ئاستی ئەنتەرناسیونال دانپێنراون. ئەوە دەرهاویشتەی كۆنسێپتی نكۆڵیكردنی سەربەخۆیی گەلی كوردستانە كە لە رێكەوتنانەمەی لۆزانەوە ڕەوایەتی پێدراوە. دیارە وەكو لە داواكاریەكەدا دیارە، داواكاری گشتی كێشەی زۆری لەگەڵ ڕێكخستنی ئەو ناكۆكییە قوولە هەیە، هەرچەندە دەیەوێ بابەتەكە لەگەڵ ڕەوتی ئێراقچیانەی سەپێندراودا بگونجێنێت، بەڵام ناشتوانێ دان بە هەندێ چەمك بۆنمونە **هێزەكانی ئێراق** نەنێت. لێرەدا هەوڵەكەی ئەو كۆمەڵێ دیسكۆرس دروست دەكات. بەكارهێنانی چەمكی هێزەكانی ئێراق، هەروەها **گەلی كورد**، ئاماژە بۆ ناتەبایی لەسەر ئاوێتەكردنە سەپێندراوەكان دەكەن كە لێكدانەوەی زۆر هەڵدەگرێت. دیارە بەكارهێنانی دەستەواژەی هێزەكانی ئێراق ئاماژەیە بە هێزی ستاتی سەربەخۆی ئێراق، كە تاوانەكە لە لایەن ئەو ستاتەوە ئەنجام دراوە، هەروەها ئاماژە بە تاوانباریی دەسەلات (كە سەركۆمار و كۆی بەرپرس و سەركردەكانی ڕژێمی ئێراق دەگرێتەوە) دەكات، هەرچەندە داواكار نایەوێت بەدیاریكراوی بڵێت ئێراق تاوانبارە و سەركردەكانی ئێراق ئەوكارەیان كردووە، دەڵێت بەرپرس و سەركردەكانی دەسەلاتی پێشوو. ئەوە ئاماژەیە بە تاوانباریی دەسەلاتی پێشوو، كە دەسەڵاتدار و نوێنەری ئێراق بوون. بەڵام ئەو جگەلەوەی ناڵێ ستاتی ئێراق تاوانبارە، بەڵكو بەرگری لە ستاتی ئێراق دەكات و دەڵێ ئێراق دژی ئەو كارانەیە. جێبەجێكردنی كرداری گەلكوژیەكە لە هەموولایەكەوە بە دەسەلات و ستاتەوە بەندە، بۆیە خۆدزینەوە لەو ڕاستییە زۆر سەختە بكرێت.

داواكاری گشتی دەیەوێ بە جیهان بگەیەنێت كەوا ئێراق ستاتێكی رەوا، خاوەن كانونە و كانونەكانیشی ڕەوان. دیارە ئەو گوتنە لە راستی دوورە، چونكە گەلی كورد لەوەتەی خراوەتە ناو چوارچێوەی ئێراق ئازاری لەناوبردن و توانەوە دەچێژێت، هەرگیز ئێراق بۆ گەلی كورد ستاتێكی ڕەوا نەبووە لە ڕابردوودا. بە كانونی ئەو ستاتە بە دەیان و سەدان هەزار كەسی كورد بە درێژایی مێژوو بێتاوان لەنێوبردران. ئەو جۆرە گوتنانە وەكو دیاردە نەرێنیە ناكانونیەكانی دیكە هێما بۆ لایەنگیری دادگا بۆ ڕەوتێكی ڕامیاریی تایبەتی دەكەن. ئەو لایەنگیرییەی دادگا دیسكۆرسەكانی ناو هەناوی كێشەكە دەوروژێنێ و برەویان دەداتێ. شایانی گوتنە ئەو ئێراقەی ئێستاش بە ئازادی و

ئارەزوومەندی گەلی کورد نییە، بۆیە دیسان ئەو ستاتە کێشەی ناسنامە و ڕەوایەتی هەیە.

جێگای ئاماژەیە داواکار خاڵ بە خاڵ دەچێتە سەر تاوانەکانی گەلکوژی، تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ، جەخت لەسەر بوونیان لە چوارچێوەی شاڵاوەکانی ئەنفالدا دەکاتەوە. داوای ئەوەش دەکات ئەوانەی بەجۆرێ لەجۆرەکان بەشداریان لەو کردەیەدا کردووە، لەو تاوانانە بەشدارن و دەبێ توندترین سزا بدرێن، کە سزای مردنە.
لە داواکاریەکەدا جەخت لەسەر کوشتنی بەکۆمەڵ و مەبەستی لەناوبردن دەکرێتەوە، هێماش بۆ بەرپرس و سەرکردە رامیاری و سەربازیەکانی دەسەڵاتی پێشوو دەکرێت. دیارە داواکار سەرکردایەتی تاوانەکە ڕاستەوخۆ دەخاتە ملی عەلی کیمیاوی، وەکو بەرپرسی ڕاستەوخۆ و باڵای فەرمانەکانی تاوانی ئەنفال هێمای بۆ دەکات. دەڵێ، هەموو ئەو تاوانانەی لە شاڵاوەکانی ئەنفال جێبەجێکران، لە ئەنجامی ئەو دەسەڵاتە ڕەهایە بوو کە درایە عەلی کیمیاوی. دەڵێ، دەسەڵاتی عەلی کیمیاوی یەکسان بووە بە دەسەلاتی سەرۆکی وڵات لەو کاتەدا بە پێی ئەو بڕیارەی کە لە 29 مارسی 1987 دەرچوو. لێرەدا قورسایی دەخرێتەسەر بەرپرسیاریی عەلی کیمیاوی لە سەرکردایەتی تاوانەکە، کە دەسەلاتی سەرۆکی هەبووە، هەرچەندە هێما بۆ ئەوە دەکات کەوا لە سەرووەوە ئەو دەسەلاتە دراوەتە ئەو، بەلام تاوانەکە ڕاستەوخۆ دەخاتە سەر عەلی کیمیاوی. لە ناوهێنانی کاسێتەکانیش هێما بۆ ئەو کاسێتانەی عەلی کیمیاوی دەکات، کە چۆن بڕیاری لەناوبردنی کوردەکانی داوە.
داواکار تاوانەکە بەکەس دەکات و هەوڵ دەدات خۆی لە تاوانبارکردنی سەرۆکی ئێراق و ستاتی ئێراق بپارێزێت. ئەگەرچی کاسێتی سەدام حوسین هەیە کە لە دادگادا لێدراوە، لەوێدا سەدام گۆتن لەسەر کیمیاباران و لەناوبردنی بەکۆمەڵ دەکات، بەلام داواکار ئاماژە بەو کاسێتانە ناکات. سەدام حوسێن وەکو سەرۆکی ئێراق خۆی بڕیاردەری سەرەکی لەناوبردنی گەلی کورد بوو لە کوردستان، بڕیارەکان هەر لە دامەزراندنی عەلی کیمیاویەوە لە سالی 1987 تا دەستپێکردنی ئەنفال و کیمیابارانەکان لە ساڵی 1988 دا، لە لایەن ئەوەوە دران و دەرچوون. عەلی کیمیاوی کەسێک بوو لە لایەن سەدام حوسێن بۆ ئەو کارە دیارکرا. بەڵام داواکار خۆی لە ناوهێنانی سەدام دەپارێزیت و بە هیچ جۆرێک ناوی ناهێنێت، ئەوەش کانونیانە ڕێگەی بۆ خۆشکراوە، هەروەکو لەگەڵ لەناوبردنی سەدام تۆمەتەکانی سەر سەدام لابردران. بەهەمان شێوە داواکار لەگەڵ ئەوەی هێما بۆ دەزگا ستاتی، ئاسایشی و سەربازیەکانی دەسەلات دەکات و هێما بۆ بەرپرسە گەورەکانی ستات دەکات، بەڵام نکۆڵی لە تاوانباریی ستاتی ئێراق لە تاوانەکدا ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ دەکات. ئەو ستاتی ئێراق لە دەسەلاتی پێشوو جیادەکاتەوە، بەرگری لە بوونی ئەو ستاتە و ڕەوایی بوونی ئەو ستاتە دەکات. لەو چوارچێوەیەشدا بوونی کورد وەکو بەشێک لە گەلی ئێراق ڕەوا دەکات و هێما بۆ ڕەوابوونی بەردەوامی ئەو پێکهاتەیە دەکات. ئەوەش پەیامی ڕەوتی ئێرقچیانەیە کە لە لۆزانەوە سەرچاوەی گرت، ئەوسا ڕادیکالانە دەستی پێکرد و ئێستا هەوڵی شێوە و فۆرمێکی مۆدێرن بۆ خۆی دەدات.

بەکورتی داواکاری گشتی نکۆڵی لە بوونی تاوانی گەلکوژی ناکات، بەڵکو زیاتر لە جارێک جەختی لەسەر دەکاتەوە، ئاماژە بە تاوانباریی دەسەلات، ڕژێم، بەرپرس و سەرکردەکان، هێزەکانی سوپا دەکات، تەنها جارێکیش ناوی هێزەکانی ئێراق دەهێنێت، بەلام ستاتی ئێراق تاوانبار ناکات، بەڵکو

بەرگری لە پاکی و ڕەوایی ئێراق دەکات.
داواکار تاوانەکە دەخاتە ملی هەندێ بەرپرس، تاوانباری سەرەکی سەدام حوسین ناوی ناهێندرێت، تاوانەکە وەکو تاوانی سەرکردەکانی دەسەلاتێکی دیکتاتۆر دژ بە گەلی کوردی ئێراقی پیشان دەدرێت. بەمشیوەیە واپێشبینی دەکرێت، تاوانی ئەنفال بە تاوانی گەلکوژی بناسرێت، هەندێ لە تاوانباران بە تایبەتی عەلی کیمیاوی لەسەر تاوانی گەلکوژی سزا بدرێن، ئاماژە بە ناوی سەدام کەموزۆر ناکرێت، دەسەڵاتی پێشوو نەک ستاتی ئێراق پەنجەی تاوانی بۆ درێژ دەکرێت، ئەو بڕیارەش لە ژێرناوی دادپەروەریی کانونی ئێراق و دادپەروەریی ستاتی ئێراق ڕادەگەیەندرێت.

---

shaxewan@kadirshorsh.com
www.Kadirshorsh.com